

הפקולטה למדעי היהדות

מרכז דהאן

המרכז לחברה, תרבות וחינוך במורשת יהדות ספרד
ע"ש אהרן ורחל דהאן

הכנס הבינלאומי והסיום האקדמי

מורשת יהדות ספרד במרוקו מהגירוש ועד ימינו

ימים ראשון - חמישי,
יג - כז בתמוז תשס"ט,
5 עד 16 ביולי 2009

מדריך - מרוקו

בשיתוף

הוועד הישראלי לאונסקו

הוועד הישראלי לאונסקו
ISRAEL NATIONAL
COMMISSION FOR UNESCO
للجنة الإسرائيلية لليونسكو

הועדה האקדמית:

פרופ' משה בר-אשר (יו"ר), אוניברסיטת העברית

פרופ' אפרים חזן (יו"ר), אוניברסיטת בר-אילן

פרופ' מוחמד קנביב, אוניברסיטת רבאט

פרופ' משה חלמיש, אוניברסיטת בר-אילן

הרב ד"ר משה עמאר, אוניברסיטת בר-אילן

ד"ר שמעון אוחיון, מנהל מרכז דהאן

ארגון והפקה:

גב' אורה קובלקובסקי, אוניברסיטת בר-אילן

לפרטים והרשמה:

מרכז דהאן, אוניברסיטת בר-אילן רמת-גן 52900

טל: 03-5317959 פקס: 03-5342621

דוא"ל: dahan.center@mail.biu.ac.il

תכנית הכנס:

יום ראשון, יג בתמוז תשס"ט, 5 ביולי 2009, מדריד

21:00-18:00 **מושב פתיחה** - במרכז הקהילה, מדריד
יו"ר: **ד"ר שמעון אוחיון**, מנהל מרכז דהאן, אונ' בר-אילן

דברי ברכה:

הוד מעלתו **מר רפאל שוץ**, שגריר ישראל בספרד

מר חאקובו ישראל, נשיא הפדרציה של קהילות

יהודיות בספרד

מר דוד חג'אל, סגן נשיא הקהילה היהודית במדריד

גב' אסתר בן דהאן, מנהלת תוכניות תרבות, קסה ספרד

הרצאת פתיחה: **הרב ד"ר משה עמאר**, אונ' בר-אילן
השפעת מגורשי ספרד על יהדות מרוקו

יום שני, יד בתמוז תשס"ט, 6 ביולי 2009, מדריד

9:30 - 10:00 התכנסות

מושב א: הגות והלכה

10:00-11:30

יו"ר: **פרופ' יוסף עופר**, אוניברסיטת בר-אילן

דברי ברכה: **הרב גיל בנימין**, סגן הרב הראשי של מדריד

פרופ' אפרים חזן, אוניברסיטת בר-אילן

רבי יהודה הלוי בין שירה להגות

ד"ר שמעון שטובר, אוניברסיטת בר-אילן

הרמב"ם והאסלאם לנוכח השמדות של ימיו

פרופ' חנה כשר, אוניברסיטת בר-אילן

לבוש של פיוט ליסודות של הגות: פייטני מרוקו

ו"ג העיקרים לרמב"ם

11:30-12:00 הפסקת קפה

13:30 – 12:00

מושב ב: חברה והיסטוריה

יו"ר: **ד"ר לאה מקובצקי**, מכללת יהודה ושומרון, אריאל

פרופ' מוחמד קנביב, אוניברסיטת רבאט, מרוקו

יהודי מרוקו במלחמת העולם השנייה:

האופציה הספרדית, 1939–1942

פרופ' חננאל מאק, אוניברסיטת בר-אילן

גורלו ונדודיו של ספר יהודי: בין סביליה שלפני

הגרוש לוורשה שאחרי השואה

פרופ' פול פנטון, אוניברסיטת סורבון, פאריס

יהודי מרוקו באספקלריה של נוסעים אירופאים

לאורך הדורות

הפסקת צהריים

14:30 – 13:30

מושב ג: הפזורה הספרדית

16:00 – 14:30

יו"ר: **ד"ר תמימה דודוביץ**, אוניברסיטת בר-אילן

פרופ' מינה רזן, אוניברסיטת חיפה

הדימוי העצמי של פזורת המסחר היהודית איברית

ד"ר אבי אופיר-שמש, מכללת יהודה ושומרון, אריאל

שורשיה הספרדיים של משפחת משאש על פי

עדותיו של רבי יוסף משאש ממקס

הפסקת קפה

16:30 – 16:00

מושב ד: שירה, ספרות ואומנות

18:00 – 16:30

יו"ר: **פרופ' אפרים חזן**, אוניברסיטת בר-אילן

פרופ' הילרי פומרוי, יוניברסיטי קולג', לונדון

הבלדות היהודיות-ספרדיות – חלק מהתודעה

המרוקאית

ד"ר כרמלה סרנגה, המכללה האקדמית אשקלון

מורשת יצירת ספרד בספר הישר שנכתב במרוקו

פרופ' מרק אליאני, אוניברסיטת קרלטון, קנדה

היצירה האומנותית בקרב הפזורה של יהדות מרוקו

יום שלישי, טו בתמוז תשס"ט, 7 ביולי 2009, קזבלנקה

מושב ה: יהדות, תרבות וחברה

20:30 – 19:00

יו"ר: ד"ר שמעון אוחיון, מנהל מרכז דהאן

הרב אהרן מונסוניגו, הרב הראשי ליהדות מרוקו
השררה ברבנות ביהדות מרוקו

פרופ' מוחמד אלמדלאו, אוניברסיטת רבאט, מרוקו
יחסי הגומלין בין אנדלוס והמغرب בנושא השפה והמוסיקה: תרומתה של הקהילה היהודית

הרב שלום אידלמן, ראש ישיבות חב"ד במרוקו
פעילות חב"ד במרוקו מסוף מלחמת העולם השנייה ועד ימינו

הרב ד"ר משה עמאר, אוניברסיטת בר-אילן
השתלשלות תקנות פאס בענייני ירושה במאות ה'ט"ו-כ'

יום רביעי, טז בתמוז תשס"ט, 8 ביולי 2009, סאפי

מושב ו: היסטוריה וספרות

20:00 – 18:00

יו"ר: ד"ר ניסים דנה, מכללת יהודה ושומרון, אריאל

ד"ר בוריס קוטלרמן, אוניברסיטת בר-אילן
"הנסיך ראובני" לדוד ברגלסון ושאלת האנוסים בקונטקסט היהודי הסובייטי על רקע מלחמה-ה-2

ח"כ (לשעבר) יגאל ביבי, וועדה הציבורית מרכז דהאן
מתפילאלת לטבריה – עליית שיירתו של ר' יעקב אבו חצירא בשנת 1880

פרופ' אפרים חזן, אוניברסיטת בר-אילן
מפעלי הרווחה של רבי יעקב אבן צור לאור איגרותיו

יום חמישי, יז בתמוז תשס"ט, 9 ביולי 2009, מראקש

צום י"ז בתמוז

יום שישי, יח בתמוז תשס"ט, 10 ביולי 2009, מראקש

מושב ח: היסטוריה וחברה

19:00–20:30

יו"ר: פרופ' מינה רוזן, אוניברסיטת חיפה

ד"ר לאה מקובצקי, מכללת יהודה ושומרון, אריאל
*המלשינות והמסירה בקהילות מרוקו במאות
ה-16–19 לאור המציאות במרוקו ולאור תופעות
אלו בספרד הנוצרית*

ד"ר ירון הראל, אוניברסיטת בר-אילן
*לבחינת מעמד המשפטי והחברתי של יהודי
מקנאס בשנת 1876*

יום שבת, יט בתמוז תשס"ט, 11 ביולי 2009, מרקאש

מושב ט:

16:00–17:30

מרוקו והיהודים במאה העשרים

יו"ר: ח"כ לשעבר יגאל ביבי, וועדה הציבורית של
מרכז דהאן

ד"ר יגאל בן מון, אוניברסיטת פאריס, צרפת
*"שתי דמויות המשקפות את הזרמים המנוגדים
בקהילה היהודית במרוקו העצמאית: אלפונסו סבח
ומרק סבח ילידי טנג'יר"*

ד"ר יהודה בן-מאיר, אוניברסיטת בר-אילן
*מקומה ותפקידה של מרוקו כגשר בין ישראל
לעולם הערבי*

יום ראשון, כ בתמוז תשס"ט, 12 ביולי 2009, ווראזאזאט

מושב י: לשון ואומנות

20:00-19:00

יו"ר: ד"ר קרליין הכהן, Tavistock Clinic, לונדון

פרופ' יוסף דנה, המכללה האקדמית צפת
"שרח עשרת הדברות" המיוחס לרס"ג במורשת
יהדות צפ"א – תובנות, תכניות וערכיות

פרופ' גנסה פלומה, אוניברסיטת ברנדיס, ארה"ב
שירה יהודית-ספרדית של נשים בצפון מרוקו

פרופ' דוד קאסוטו, מכללת יהודה ושומרון, אריאל
בתי כנסת במרוקו

יום שני, כא בתמוז תשס"ט, 13 ביולי 2009, ארפוד

מושב יא: יהדות וחברה

20:30-19:00

יו"ר: ד"ר יגאל בן גון, אוניברסיטת פאריס, צרפת

פרופ' יוסף עופר, אוניברסיטת בר-אילן
פירוש של הרב יהודה עוזאל מפאס –
על פירוש רש"י

ד"ר ניסים דנה, מכללת יהודה ושומרון, אריאל
הזיקה שבין עם ישראל לארצו על-פי חכמי דת
מוסלמים

מר דוד ביטון, אוניברסיטת בר-אילן
"לעשות המודרניסם בטהרה עם הדת" – כיסוי ראש
לנשים כמקרה מבחן להתמודדותם של חכמי
מרוקו עם אתגרי הזמן

יום שלישי, כב בתמוז תשס"ט, 14 ביולי 2009, פאם

21:00–19:00

מושב יב:
מקומו של הרמב"ם ביהדות פאם
יו"ר: **עו"ד מירון הכהן**, האוניברסיטה העברית

פרופ' עלי סקאלי, רקטור אוניברסיטת הקראווינים
אוניברסיטת הקראווינים: מחקר ופעילות אקדמית

הרב ד"ר משה עמאר, אוניברסיטת בר-אילן
משפחת אבן דנאן וייחוסה לרמב"ם

יום רביעי, כג בתמוז תשס"ט, 15 ביולי 2009, פאם

21:00–19:00

מושב יג: שירה ופיוט
יו"ר: **ד"ר ירון הראל**, אוניברסיטת בר-אילן

ד"ר תמימה דודוביץ, אוניברסיטת בר-אילן
מקול זמרה לקול בכי בשירתם של אב ובנו
ר' יהודה ורבי עמרם אלבז

מר יוסי בן שבת, אוניברסיטת בר-אילן
רבי דוד בוזגלו – האיש ויצירתו

פרופ' אפרים חזן, אוניברסיטת בר-אילן
סיכום הכנס

* יתכנו שינויים במועדי ההרצאות
בהתאם לנסיבות

Tuesday, 22 Tammuz, 5769, July 14, 2009, Fez

19:00-21:00 Session L:

The Rambam's Status in Fez Jewry

Chair: **Adv. Meron Hachohen**, Hebrew University of Jerusalem

Prof. Ali Saqali, Rector, University of Al-Karaouine
University of Al-Karaouine: Research and Academic Activity

Rabbi Dr. Moshe Amar, Bar-Ilan University
The Ibn Danan Family and their Descent from the Rambam

Wednesday, 23 Tammuz, 5769, July 15, 2009, Casablanca

19:00-21:00 Session M: Song and Piyyut

Chair: **Dr. Yaron Harel**, Bar-Ilan University

Dr. Temima Davidovitch, Bar-Ilan University
From Song to Tears in the Poetry of Father and Son: Rabbi Yehuda and Rabbi Amram Elbaz

Mr. Yossi Ben-Shabat, Bar-Ilan University
Rabbi David Bouzaglo – The Man and his Writings

Prof. Ephraim Hazan, Bar-Ilan University
Closing Remarks

* The lecture schedule may be modified
as circumstances require.

Sunday, 20 Tammuz, 5769, July 12, 2009, Ouarzazate

19:00-20:00 Session J: Language and Art

Chair: **Dr. Caroline Hacohen**, Tavistock Clinic,
London

Prof. Joseph Dana, Zefat Academic College
Sharh 'Aseret Ha-Dibberot, Ascribed to R. Saadia Gaon, in the Tradition of North African Jewry – Insights into Content And Values

Prof. Vanessa Paloma, Brandeis University, USA
Judeo-Spanish Women's Songs from Northern Morocco

Prof. David Cassuto, Judea and Samaria College,
Ariel
Synagogues in Morocco

Monday, 21 Tammuz, 5769, July 13, 2009, Arfud

19:00-20:30 Session K: Judaism and Society

Chair: **Dr. Yigal Bin-Nun**, Université de Paris, France

Prof. Yosef Ofer, Bar-Ilan University
The Commentary of Rabbi Yehuda Uziel of Fez to Rashi's Commentary on the Torah

Dr. Nissim Dana, Judea and Samaria College, Ariel
The Connection between the People of Israel and the Land of Israel according to Moslem Religious Scholars

Mr. David Biton, Bar-Ilan University
Harmonizing Modernism and Religion: Women's Head Coverings as a Test Case for the Response of Moroccan Rabbis to the Challenges of the Times

Thursday, 17 Tammuz, 5769, July 9, 2009, Marrakesh

Fast of the 17th of Tammuz

Friday, 18 Tammuz, 5769, July 10, 2009, Marrakesh

19:00-20:30 Session H: History and Society

Chair: **Prof. Minna Rozen**, Haifa University

Dr. Leah Makovetsky, Judea and Samaria College,
Ariel

*Informers and Betrayal in Moroccan Jewish
Communities in the 16th-19th Centuries, in light
of Conditions in Morocco and similar
Phenomena in Christian Spain*

Dr. Yaron Harel, Bar-Ilan University

*The Legal and Social Status of the Jews in
Meknes, 1876*

Saturday, 19 Tammuz, 5769, July 11, 2009, Marrakesh

**16:00-17:30 Session I: Morocco and the Jews
in the 20th Century**

Chair: **Former MK Yigal Bibi**, Public Committee of
the Dahan Center

Dr. Yigal Bin-Nun, Université de Paris, France

*Two Figures Reflecting Opposing Streams within
the Jewish Community in Independent Morocco:
Alfonso Sabah and Marc Sabah of Tangiers*

Dr. Yehuda Ben-Meir, Bar-Ilan University

*Morocco's Role as a Bridge between Israel and
the Arab World*

Tuesday, 15 Tammuz, 5769, July 7, 2009, Casablanca

19:00-20:30 Session E:

Judaism, Culture and Society

Chair: **Dr. Shimon Ohayon**, Director, Dahan Center

Rabbi Aharon Monsonego, Chief Rabbi of Morocco
Authority in the Moroccan Jewish Rabbinate

Prof. Mohamed Elmedlaoui, Rabat University, Morocco
Andalusian-Maghrebian Exchanges in the Areas of Language and Music: The Contribution of the Jewish Community

Rabbi Shalom Eidelman, Director, Chabad Yeshivot in Morocco
Chabad Activity in Morocco from the End of World War 2 to the Present Day

Rabbi Dr. Moshe Amar, Bar-Ilan University
The Development of the Takkanot of Fez on Inheritance, in 15th-20th Centuries

Wednesday, 16 Tammuz, 5769, July 8, 2009, Safi

18:00-20:00 Session F: History and Literature

Chair: **Dr. Nissim Dana**, Judea and Samaria College, Ariel

Dr. Boris Kotlerman, Bar-Ilan University
'Prince Reuveni' by David Bergelson: The issue of Crypto-Jews in the Context of Soviet Jewry during World War 2

Former MK Yigal Bibi, Public Committee of the Dahan Center
From Tafilaleet to Tiberias – The Migration of Rabbi Yaakov Abuhazera and his Caravan in 1880

Prof. Ephraim Hazan, Bar-Ilan University
Rabbi Yaakov Even Zur's Welfare Projects, as described in his Correspondence

11:30-12:00 Break

12:00-13:30 **Session B: Society and History**

Chair: **Dr. Leah Makovestsky**, Judea & Samaria College

Prof. Mohammed Kenbib, Rabat University
Moroccan Jews during World War II: The Sefardic Option, 1939-1942

Prof. Hananel Mack, Bar-Ilan University
The Fate and Wanderings of a Hebrew Manuscript: From Pre-Expulsion Seville to Post-Holocaust Warsaw

Prof. Paul Fenton, Université Paris-Sorbonne (Paris IV)
The Jews in Morocco as seen by European Travellers over the Centuries

13:30- 14:30 Lunch Break

14:30-16:00 **Session C: Spanish-Jewish Diaspora**

Chair: **Dr. Temima Davidovitch**, Bar-Ilan University

Prof. Minna Rozen, Haifa University
The Iberian Trade Diaspora and its Self-Perception

Dr. Avi Ofir Shemesh, Judea and Samaria College, Ariel
The Spanish Roots of the Mesas Family, According to the Testimony of Rabbi Yosef Mesas of Meknes

16:00-16:30 Break

16:30-17:30 **Session D: Poetry, Literature & Art**

Chair: **Prof. Ephraim Hazan**, Bar-Ilan University

Dr. Hilary Pomeroy, University College London
Judeo-Spanish Ballads, a Moroccan Heritage

Dr. Carmela Seranga, Ashkelon Academic College
The Heritage of Spanish Literature in Sefer HaYashar, Written in Morocco

Prof. Marc Eliany, Carleton University, Canada
Artistic Creation and the Moroccan Jewish Diaspora

Conference Program

Sunday, 13 Tammuz, 5769, July 5, 2009, Madrid

18:00-21:00 Opening Session

Chair: **Dr. Shimon Ohayon**, Director, Dahan Center,
Bar-Ilan University

Greetings:

His Excellency, **Mr. Rafael Schutz**,
Ambassador of Israel to Spain

Mr. Jacobo Israel Garzón, President of the Spanish
Federation of Jewish Communities

Mr. David Hatchwell Altaras, Vice-President of the
Jewish Community of Madrid

Esther Bendahan, Director of Cultural Programs
of casa sefarad-israel

Opening Lecture: **Rabbi Dr. Moshe Amar**, Bar-Ilan
University

*The Influence of the Spanish Expulsion on
Moroccan Jewry*

Monday, 14 Tammuz, 5769, July 6, 2009, Madrid

9:30-10:00 Registration and light refreshments

10:00-11:30 Session A:

Philosophy and Jewish Law

Chair: **Prof. Yosef Ofer**, Bar-Ilan University

Greetings: **Rabbi Gil Binyamin**, Deputy Chief Rabbi
of Madrid

Prof. Ephraim Hazan, Bar-Ilan University
*Rabbi Yehuda Halevi in Spain – From Poetry
to Contemplation*

Dr. Shimon Shtober, Bar-Ilan University
*Maimonides on Islam, in light of Muslim
Persecutions of the Jews*

Prof. Hannah Kasher, Bar-Ilan University
*Philosophical Fundamentals in the Garb of
Piyyut: Spanish-Jewish Liturgical Poetry in
Morocco and Maimonides' Thirteen Principles*

Academic Committee:

Prof. Moshe Bar-Asher (Chair), Hebrew University of Jerusalem

Prof. Ephraim Hazan (Chair), Bar-Ilan University

Prof. Mohammed Kenbib, Rabat University

Prof. Moshe Hallamish, Bar-Ilan University

Rabbi Dr. Moshe Amar, Bar-Ilan University

Dr. Shimon Ohayon, Bar-Ilan University

Organization & Production:

Mrs. Ora Kobelkowsky, Bar-Ilan University

Information:

Dahan Center, Bar-Ilan University, Ramat-Gan 52900

Tel: 972-3-5317959 Fax: 972-3-5342621

E-mail: dahan.center@mail.biu.ac.il

Bar-Ilan University
Faculty of Jewish Studies

Dahan Center

for Culture, Society & Education in the Sephardic Heritage
The Aharon & Rachel Dahan Center

International Conference

***The Heritage of
Spanish Jewry in Morocco,
from the Expulsion
to the Present Day***

Sunday-Monday,
13-14 Tammuz, 5769,
July 5-6, 2009

Madrid - Morocco

in conjunction with:

Israel National Commission for UNESCO

הוועד הלאומי לאונסקו
ISRAEL NATIONAL
COMMISSION FOR UNESCO
الجنة الإسرائيلية لليونسكو